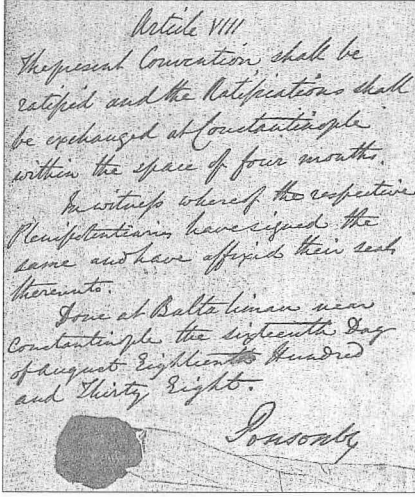

Baltalimanı Muahedesi'nin elçi Ponsonby tarafından imzalanan nüshası (BA, Muahedeler, nr. 199*)

Muahedenin Tatbiki. Muahedenin tatbikatına başlanmasıyla birlikte bazı konularda taraflar arasında anlaşmazlık ortaya çıkmıştı ki perakende ticaret bunların başında geliyordu. Ancak Osmanlı hükümetinin, muahedenin sadece İngilizce'sinde bulunan "oradaki her türlü ticaret" ibaresini ihtiva eden maddesini düzelttirmek için sarfettiği gayretler neticesiz kaldı. İngilizler önce Rus muahedesinin imzalanmasını beklediklerini bildirdiler, fakat Rus muahedesinden sonra da herhangi bir değişikliğe yanaşmadılar. Sonunda yabancıların da Osmanlı ülkesinde Osmanlı esnafı statüsünde faaliyet göstermeleri prensibi kabul edildi.

İngilizler'den sonra 25 Kasım 1838'de Fransızlar aynı şartları ihtiva eden bir ticaret muahedesini imzaladılar. Bunu 1839'da Hansa şehirleri (18 Mayıs), Sardunya (2 Eylül); 1840'ta İsveç, Norveç (31 Ocak), İspanya (2 Mart), Hollanda (14 Mart), Belçika (30 Nisan), Zollverein hükümetleri (22 Ekim); 1841'de Danimarka (1 Mayıs) ve 1843'te Portekiz (20 Mart) takip etti. Osmanlı Devleti, ilki 1838'de yapılan Baltalimanı muahedelerinin şartlarını ancak 30 Nisan 1846'da yapılan Rus muahedesinde kısmen hafifletebildi. Bu muahede ile Rus tüccarının Osmanlı topraklarında esnafılık yapması yasaklandığı gibi içki, tütün, tuz ve barut gibi maddelerin ticaretine de yasak ve kısıtlamalar getirildi. Bu şartlar 1861'e kadar sadece Rus muahedesinde kaldı ve ancak Kanlıca ticaret muahedeleriyle kısmen hafifletilebildi.

BİBLİYOGRAFYA :

Arşiv Belgeleri: BA, Hatt-ı Humâyun tasnifi II. Mahmud devri belgeleri (bk. M. Kütükoğlu, Osmanlı-İngiliz İktisadî Münâsebetleri dipnotları); BA, Mühimme Defterleri, nr. 251, s. 48-49, 192; nr. 253, s. 42-43, 55-56, 111, 115-116, 183, 187; nr. 254, s. 61, 94, 100; BA, MD, Mesâil-i Mühimme-i İngiltere, nr. 805, 806; BA, Muâhede Orijinaleri, nr. 199, 200; BA, Düvel-i Ecnebiyye, İngilterelü Defteri, nr. 39/5; BA, Nâme-i Hümâyûn Defteri, nr. XI; BA, Hariciye Arşivi Tercüme Odası Evrakı, kutu 811; Public Record Office (İngiliz Devlet Arşivi), Foreign Office 78 (Turkey), 278, 298, 328, 330, 332, 349-A, 350, 352, 354, 355, 356, 362.

Yayınlanmış Arşiv Belgeleri ve Muâhedât Mecmuaları: H. L. Bulwer, *Commercial Treaty of 1838*, London 1843; Ch. de Martens — F. de Cussy, *Recueil manuel et pratique de traités, conventions et autres actes diplomatiques*, Leipzig 1849, V, tür.yer.; *Muâhedât Mecmuası*, İstanbul 1294, I, İngiliz muahedesini, s. 272-277, diğer devletlerle olanlar, tür.yer.; J. C. Hurewitz, *Diplomacy in the Near and Middle East I: A Documentary Record 1535-1914*, Princeton 1956, s. 110-111 (Muahedenin sadece esas kısmı).

Kaynak Eserler ve İncelemeler: H. L. Bulwer, *Life of Palmerston*, London 1870, II, 259; Lutfi, *Tarih*, V, 112, 274; Cevdet, *Tezâkir*, I, 7; IV, 221-222; V. J. Puryear, *International Economics and Diplomacy in the Near East*, California 1935, s. 107-145; F. E. Bailey, *British Policy and the Turkish Reform Movement*, Cambridge 1942, s. 72-73; Mübahat S. Kütükoğlu, *Osmanlı-İngiliz İktisadî Münâsebetleri I: 1580-1838*, Ankara 1974, s. 92 vd.; a.e. II: *1838-1850* (1976), s. 22 vd.; a.mlf., "Balta Limanı Ticaret Muâhedeleri ve Tatbikatı", *I. Milletler Arası Türkoloji Kongresi* (Tebliğler), İstanbul 1979, I, 200-206; a.mlf., "1838 Osmanlı-İngiliz Ticaret Muâhedesi", *Türk-İngiliz İlişkileri 1583-1984*, Ankara 1985, s. 53-59; a.mlf., "Tanzimat Devri Osmanlı-İngiliz Gümrük Tarifeleri", *TED*, sy. 4-5 (1974), s. 335-393; a.mlf., "1826 Düzenlemesinden Sonra İzmir İhtisab Nezâreti", a.e., sy. 13 (1987), s. 481-520; Yusuf Kemal Tengirşenk, "Tanzimat Devrinde Osmanlı Devletinin Hâricî Ticaret Siyaseti", *Tanzimat I*, İstanbul 1940, s. 289-320; Ahmet Yücekök, "Emperyalizm Yörüngesinde Osmanlı İmparatorluğu-1838 Ticaret Sözleşmeleri", *SBFD*, XXIII/1 (1968), s. 381-425; Orhan Koloğlu, "1838 Osmanlı-İngiliz Ticaret Anlaşması ve Mısır Tehdidi", *TT*, sy. 60 (1988), s. 26-37; Şevket Pamuk, "150. Yılında Balta Limanı Ticaret Anlaşması", a.e., s. 38-41.

MÜBAHAT S. KÜTÜKOĞLU

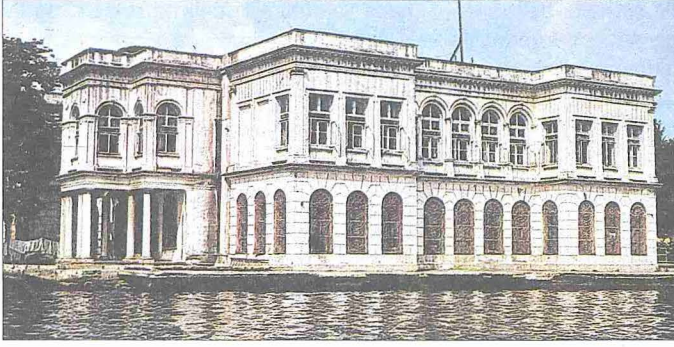
BALTALIMANI SAHİLSARAYI

**Mustafa Reşid Paşa'nın
1860-1870 yılları arasında
Baltalimanı'nda yaptırdığı
kâğır saray.**

XIX. yüzyılın ilk yarısında Boğaz'ın önemli mesire yerlerinden biri olan Baltalimanı kıyısında da birçok kasır ve sahilсарaylar bulunmaktaydı. Mustafa Re-

şid Paşa buradaki ahşap yalısının yanında mimar Sarkis Balyan'a, ayrıca haremlik ve selâmlık bölümlerinden oluşan Baltalimanı ya da Büyük Reşid Paşa Sahilsarayı olarak tanınan bugünkü kâğır binayı yaptırmıştır. Mustafa Reşid Paşa zamanında İngiltere, Belçika, Fransa ve Rusya ile imzalanan 16 Ağustos 1838, 25 Kasım 1838, 3 Ağustos 1839, 30 Nisan 1840, 30 Nisan 1846 ve 1 Mayıs 1849 tarihli siyasî ve ticarî antlaşmalar bu ilk yalıda imzalandığından "Baltalimanı antlaşmaları" olarak tarihe geçmiştir. Mustafa Reşid Paşa'nın oğlu Ali Galib Paşa ile Abdülmecid'in kızı Fatma Sultan'ın evlenmeleri üzerine Baltalimanı Sahilsarayı hazine tarafından 250.000 altına satın alınarak yeni evlilere tahsis edilmiştir. Bu dönemde eski saray hizmetkârlar dairesi olarak kullanılmış ve saraya bir yolla bağlanmıştır. Kırım Savaşı sırasında Fransız İmparatoru III. Napolyon ile İmparatoriçe Öjeni'nin İstanbul'u ziyaret etmek istemeleri üzerine misafirleri ağırlamak için Baltalimanı Sahilsarayı seçilmiş ve çevresinde birçok yeni köşk yaptırılarak saray ve çevresi özel olarak düzenlenmiştir.

Fatma Sultan'ın ölümünden (1882) sonra Tarlabası Sarayı'nda oturmakta olan kız kardeşi Mediha Sultan, II. Abdülhamid'den Baltalimanı Sahilsarayı'nın kendine tahsis edilmesini istemiştir. 1887'de saray Mediha Sultan'a verilmiş ve 1922 tarihine kadar onun mülkiyetinde kalmıştır. Ferid Paşa'nın Mediha Sultan'la evlenmesinden sonra sahilсарayın yanına bir harem bölümü yaptırılmış ve bu bölüm Paşa Dairesi olarak adlandırılmıştır. Bu dönemde yapıyla ilgili önemli olaylardan biri de siyasî sebeplerle Mısır Hidivi Yusuf Kâmil Paşa'dan ayrılan Zeynep Hanım'ın paşa ile tekrar evlenmesi sırasında nikâhlarının Baltalimanı'nda kıyılarak evli çiftlerin bir süre sarayda misafir edilmeleridir. Cumhuriyet'in ilânından sonra bir müddet terkedilmiş olarak kalan saray bir süre Balıkçılık Enstitüsü'ne tahsis edilmiş ve bu sırada yapı önemli değişikliklere uğramıştır. Günümüzde ise kemik ve mafsallı veremi hastahanesi olarak kullanılmaktadır. Paşa Dairesi İstanbul Üniversitesi Hidrobiyoloji Enstitüsü'ne verilmiştir. Sahilsarayın değerli eşyası, yağlı boya tabloları, Damad Ferid Paşa'ya ait zengin kütüphane 1925 yılında müzayedeyle satılmıştır.

Baltalımanı
Sahilsarayı -
İstanbul

Sahilsarayın geniş bahçesinde havuz, deniz hamamları ve köşkler bulunmaktadır. Eskiden Baltalımanı çayırına kadar uzanan saraya ait büyük bir meyve bahçesi de vardı.

Hareketli bir kütleye sahip olan Baltalımanı Sahilsarayı'nın bu mekânları bir avlu çevresinde çözümlenmiştir. Deniz cephesinde dışarı taşan iki masif yan kütleye sahiptir. Birinci katta yan cepheler iki dizi sütunla kademeli olarak dışarı taşırılmıştır. Ana girişler bu yöndedir. Deniz tarafında olan orta sofaya, avluya bitişik (U) biçiminde iki merdivenle çıkılmaktadır. Dikdörtgen ve kare bölümlü bezemeli tavanı, mermer kaplaması, yan cepheler yönünde renkli mermerden yapılmış ocakları ve geniş aynaları küçük parçalardan oluşan parkeleleriyle orta sofanın mekân olarak etkiileyici bir görünümü vardır. Avluyu zemin ve birinci katta üç yönde koridor çevirmektedir. Koridor kemerleri alçı sarıktılarla bezenmiştir. Koridor üzerinde odalar, meşk odası, hamam, tuvalet ve mutfak dizilmektedir. Oda tavanları geometrik düzende bezenmiştir. Her odada birer ocak bulunmaktadır. Orta sofaya açılan yan odalarda çıkmalar ana mekândan sütunlarla oluşturulmuş birer niş biçiminde çözümlenmiştir.

Caddeye bakan cephe birinci katta simetri aksı üzerinde dışarı çıkma yapmakta, çıkma (S) biçiminde dört iri konsolla taşınmaktadır. Zemin kat derzli duvar dokusuyla belirtilmiş ve yarım yuvarlak pencere dizileriyle bol ışık alacak biçimde düzenlenmiştir. Pencereleerde iç içe geçen çemberlerle oluşan demir parmaklıklar vardır. Birinci kat köşelere kare kesitli gömme yarım sütunlar yerleştirilmiş, cephede dikdörtgen yarım yuvarlak pencere açıklıklarıyla çeşitlilik sağlanmıştır.

Sarayın çevre duvarı üzerinde yer alan çeşme, 1955 yılında hastahanelenin baş-

hekimi Dr. Baha Oskay tarafından tamir ettirilerek ihya edilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Pars Tuğlacı, *Osmanlı Mimarlığında Batılılaşma Dönemi ve Balyan Ailesi*, İstanbul 1981, s. 260-261; Haluk Şehsuvaroğlu, "Baltalımanı Sarayı", *TTOK Belleteni*, sy. 129 (1952), s. 8; R. Ekrem Koçu, "Baltalımanı Sahilsarayı", *İst.A.*, IV, 2082-2084.

AYLA ÖDEKAN

BALTAOĞLU SÜLEYMAN BEY

Osmanlı kaptan-ı deryâsı,
Fâtih Sultan Mehmed'in
İstanbul Kuşatması (1453) sırasında
yenilgiyle sonuçlanan
deniz savaşının kumandanı.

Bir Bulgar "arhont"unun (bey) oğludur. II. Murad devrinde devşirme olarak saraya alındı ve orada yetişti. Daha sonra kapıcıbaşılığa yükseldi; önemli devlet hizmetlerinde bulundu ve çeşitli siyasi mücadelelerde faal rol oynadı. Haçlı orduları karşısında gevşek tutumuyla mağlûbiyete sebep olan uç beyi Turahan Bey'i Vezîriâzam Halil Paşa'nın emriyle tutuklayarak Tokat'a hapse gönderdi (1443). Segedin Antlaşması'nın ön hazırlıklarının yapıldığı Edirne müzakerelerinin kararlarını Macar Kralı Ladislâs'a bildirmek üzere elçi olarak görevlendirildi (1444). Antlaşmanın gerçekleşmesi için Ladislâs nezdinde önemli teşebbüslerde bulundu. Karşı tarafa antlaşmayı imzalattı ve Osmanlı idaresindeki Sırp kalelerini tahliye ederek Sırlara teslim etti.

Çeşitli kademelerdeki görevlerinde gösterdiği başarıları dolayısıyla II. Murad'ın sevgi ve itimadını kazanan Baltaoğlu Süleyman Bey daha sonra sancak beyiliğine yükseldi. Fâtih devrinde Hamîd-ili beyi olarak Karaman kuvvetleriyle mücadele etti. 1449'da Osmanlı donanmasının başında Midilli adasına akın düzenledi ve Kalonya kasabasını zaptetti. 1451'de Gelibolu sancak beyi olarak

kaptan-ı deryâ oldu. 1453 baharında 400 civarında savaş ve nakliye gemisinden oluşan donanmasıyla kuşatmaya katılmak üzere İstanbul önlerine geldi. Donanma için merkez üs kabul ettiği ve bugün kendi adıyla anılan Baltalımanı'na yerleşti. 18 Nisan'da başta Büyükkada olmak üzere bütün adaları fethetti. Fakat 20 Nisan'da Bizans'a yardım için gelen üç Ceneviz ve bir Bizans gemisinin Haliç'e girmesini önleyemedi. Bu dört büyük gemi ile Yedikule açıklarında gerçekleştiği mücadele başarısızlıkla sonuçlandı. Hatta savaş karadan seyreden Fâtih, bu gemilerin durdurulmayışi karşısında kızgınlıkla atını denize sürmüş ve ardından Baltaoğlu'nu şiddetle azarlayıp idamını emretmişse de devlet ileri gelenlerinin araya girmesiyle bu karardan vazgeçmiştir. Savaş sırasında bir gözünü kaybeden Baltaoğlu Süleyman Bey kaptan-ı deryâlıktan azledildikten sonra kara ordusunda görev yapmış ve daha pek çok savaşa katılmıştır. Ölüm tarihi hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgi yoktur.

Kâtib Çelebi, onun ilk kaptan-ı deryâ olduğunu ve İstanbul Kuşatması sırasında gemilerin karadan yürütülerek Haliç'e indirilmesinde hizmet ettiğini yazmaktaysa da bu iddia doğru değildir.

Fâtih devrine ait tahrir kayıtlarında (İnalıcık, s. 26) Tırhala sancağının Agrafta vilâyetinde Baltaoğlu adlı bir köyün mevcudiyetine rastlandığı gibi kendisine ait tarihî bir kılıç da günümüze kadar gelmiş bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

N. Barbaro, *Kostantiniyye Muhâsarası Ruznâmesi* (trc. Şemseddin Talip Diler), İstanbul 1976, s. 36-40; Dukas, *Bizans Tarihi* (trc. VI. Mirmiroğlu), İstanbul 1956, s. 164-166; Tursun Bey, *Târîh-i Ebû'l-Feth* (nşr. A. Mertol Tulum), İstanbul 1977, s. 53; *Gazavât-ı Sultân Murâd b. Mehmed Hân* (nşr. Halil İnalıcık — Mevlûd Oğuz), Ankara 1978, s. 31, 33, 35; Râmizpaşazâde Mehmed İzzet, *Harîta-i Kapûdânân-ı Deryâ*, İstanbul 1285; Mehmed Şükri, *Esfâr-ı Bahriyye-i Osmâniyye*, İstanbul 1306, s. 265-268; Kâtib Çelebi, *Tuhfetü'l-kibâr*, s. 12, 138; VI. Mirmiroğlu, *Fâtih'in Donanması ve Deniz Savaşları*, İstanbul 1946, s. 20, 28, 30-35, 99; Selâhattin Tansel, *Osmanlı Kaynaklarına Göre Fâtih Sultan Mehmed'in Siyasî ve Askerî Faaliyeti*, İstanbul 1985, s. 50, 67-72; Agoston Gábor, "Az 1444. Évi Török-Magyar Követjárás", *Különlenyomat a Történelmi Szemle 1986/2*, Számából 1986, s. 272-276; Halil İnalıcık, *Fâtih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar I*, Ankara 1987, s. 25-28, 40-41, 58, 169; Semavi Eyice, "Balta-oğlu Süleyman Bey'in Kılıcı", *TD*, sy. 25 (1971), s. 163-178; Şehabettin Tekindağ, "İstanbul Kuşatmasında İki Önemli Olay", a.e., sy. 33 (1982), s. 1-2.

İDRİS BOSTAN